

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA BOLALARGA O'ZBEK VA INGLIZ TILLARINI INTEGRATIV ALOQADORLIKDA O'RGATISH TAMOYILLARI

Ibrohimova Dilobar

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: **Mirkasimova Zilola Alisherovna**,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
pedagogika fanlari bo'yicha falsala doktori (PhD)
zilolaxakimova0083@gmail.com

Annotatsiya. Ma'lumki, til muayyan jamiyatda o'zaro shartlashilgan ma'nolarni ifodalashga xizmat qiluvchi belgilar tizimi bo'lib, ular til sathlarida amal qiluvchi qonun-qoidalar asosida nutq sifatida voqelanadi. Nutq til mahsuli sifatida insonlarning o'zaro muloqot yuritishini ta'minlaydi va axborotni qabul qilish va uzatish funksiyalarini bajaradi. B.N.Golovin til - bu "imkoniyatli til vositasi" bo'lsa, nutq esa "harakatdagi aynan o'sha vositalar"dir deya ta'kidlaydi. Shu bois til lingvistik hodisa hisoblansa-da, ta'limiy vosita sifatida psixologik jarayonlarni ham o'z ichiga oladi. Umuman ta'lim - tarbiya jarayoni ta'limning umumdidaktik tamoyillaridan kelib chiquvchi didaktik, psixologik, lingvistik, metodik va boshqa qonuniyatlarga amal qiladi. Tamoyil (prinsip) termini "asos bo'ladigan yo'l - yo'riq, qonun - qoida" ma'nosini ifodalaydi. Ye.I.Passov ta'biricha, "tamoyil - o'qitish jarayoni atalmish binoning poydevoridir".

Kalit so'zlar: Maktabgacha ta'lim, o'zbek-ingliz tillari, integrativlik, bilingvallik, yoshiga moslik, tamoyil.

Til ta'limida, xususan boshlang'ich hamda maktabgacha ta'limda maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tillarini o'rgatishda ularning ona tili zahirasidan foydalanish borasida qator tamoyillar ilgari surilgan. Jumladan, Yevropa Ittifoqining Ta'lim va madaniyat tadqiqotlar dasturi doirasida 2005-2006 yillarda bajarilgan EAS 89/04, Lot 1 «Good Practice and Main Principles» mavzusidagi loyihada boshlang'ich ta'limda xorijiy tillarni o'qitishning didaktik, psixolingvistik va pedagogik-metodologik tamoyillarini muhimlik mezonida quyidagi tartibda umumlashtirilgan.

- didaktik tamoyil - nutq tuzish uchun mazmunli kontekst ya'ni o'quvchi yoshiga mos mavzu tanlash va ingliz tilini o'rganish strategiyalari va usullarini hisobga olgan holda tinglab tushunish mashqlariga ustuvor ahamiyat qaratish;

- psixologik tamoyil - ingliz tili amaliy mashg'ulotlarida o'quvchilarning yoshga oid psixologik va jismoniy yetuklik darajalarini to'liq inobatga olish;

- psixolingvistik tamoyil - ingliz tilini o'rganishga motivatsiya uyg'otish (ichki turtkini qo'zg'atish), til ko'nikmalarini shakllantirish, lug'atini o'stirish;

- psixometodologik tamoyil - vizual yondashuvga ustuvor ahamiyat bergan holda boshqa nutq analizatorlarini to'liq ishtirok ettirish, ya'ni psixologik jihatlarni metodologiyaga tatbiq etish;

- pedagogik tamoyil - ingliz tilini o'rgatishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish, bag'rikenglik va turli qadriyatlarni hurmat qilish ruhida tarbiyalash, mashg'ulotlarni imkon qadar o'rganilayotgan chet tilida tashkil etish;

- metodik tamoyil - xolistik o'rganish;

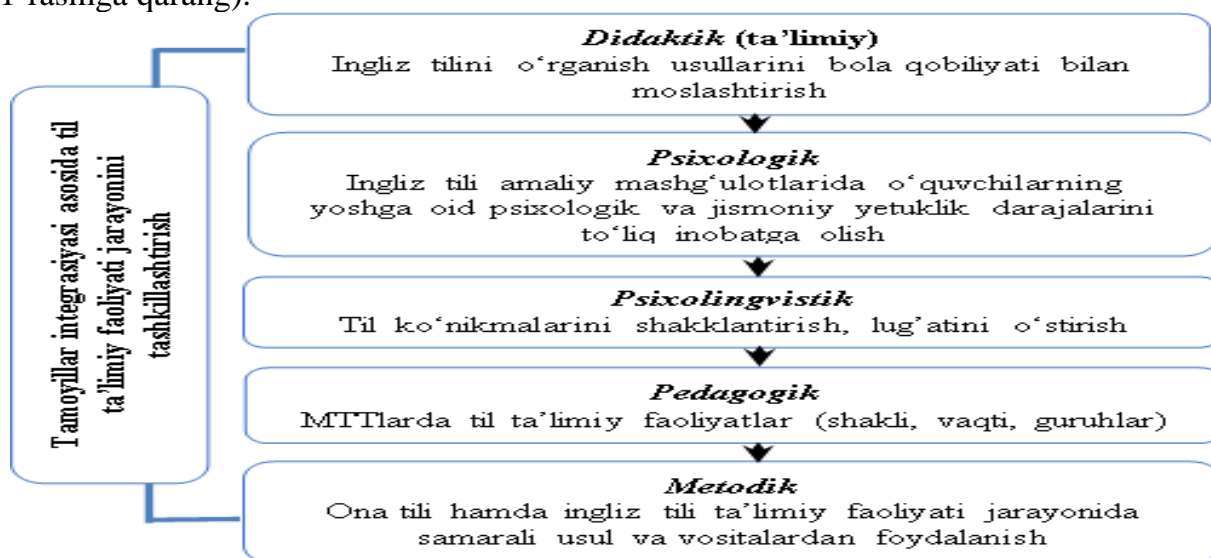
N.A.Gorlova maktabgacha ta'limda xorijiy tillarni o'qitishning **didaktik tamoyillariga** faollik, ko'rgazmalilik, yoshiga moslik, individual yondashish, tizimlilikni kiritadi. G.Tajibayev esa ta'limning ilk bosqichida xorijiy tillarni o'rgatishning **didaktik tamoyillariga** quyidagilarni kiritadi:

- ta'lim usullarini bolaning yosh xususiyatlari va qobiliyati bilan moslashtirish;
- tinglab tushunish mashqlariga ustuvor ahamiyat qaratish;
- mashg'ulotlarda ko'rsatmalilik va harakatli o'yinlarga ustuvorlik berish;
- mavzularni obrazlashtirish (gapiruvchi qo'g'irchoqlar yordamida)- orqali sun'iy til muhiti yaratish;
- mashg'ulotlarda texnika vositalari va multfilmlardan keng foydalanish;
- til o'rganuvchilarning yoshiga mos autentik materiallaridan foydalanish;
- qoliplashgan nutq namunalari asosida mavzuga oid nutq vaziyatlarini yaratish.

Sh.Akbarova ingliz tilini quyidagi tamoyillar orqali o'zlashtirish maqbulligini qayd etadi:

1. Ona tilidagi so'z boyligiga tayanish, ya'ni bola ona tilida qaysi so'zlarni necha yoshida bilishi doirasi asosida tanlash;
2. Mavzuviylik, ya'ni mavzu asosida tanlash – biror mavzuda suhbatlashganda u so'zlarni ishlatmaslikni ilojisizligi yuzasidan tanlab olinadi;
3. Qo'llanilish, ya'ni ko'p ishlatilishiga ko'ra tanlash – bu qo'shiq, she'r, ertak va multfilmlarning kontekstida ko'p uchraydigan so'zlar asosida tanlanadi;
4. Vizual muvofiqlik darajasiga ko'ra tanlash – bu semantik anglashini ta'minlash maqsadida so'zni ko'rgazmali ko'rinishi mavjudligiga asoslanadi.

I.N. Vereshagina “rivojlantiruvchi” metodik termini ta'limning to'rtinchi maqsadi sifatida o'ziga xos tarzda izohlangan. Uning fikricha, mazkur maqsadning nomi lingvodidaktikada mashhur bo'lgan “rivojlantiruvchi metod” tushunchasi zaminida taqlid yo'li bilan vujudga keldi. Ikki til ko'nikmalarini shakllantirishda bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olish, narsalarni 2 ta tilda turlicha nomlash mumkinligini ko'rsatish orqali boshqa tilni o'rganishga motivatsiya uyg'otish, qiziqtirish psixolingvistik tamoyillar sirasiga kiradi. Mazkur tamoyillar integrasiyasini quyidagi uzviylikda tavsiflash mumkin. (2.1.1-rasmga qarang).

2.1.1-rasm. Til ta'limi tamoyillari integrasiyasi

Biz ushbu tamoyillarga qo'shilgan holda MTTda:

- ingliz tili mashg'ulotlarida bolalarning ona tilidagi leksik zahirasidan samarali foydalanish orqali ularning ingliz tilidagi so'z boyligini o'stirish va shu bilan parallel holda bolalarning ona tilidagi tushunchalarini ham mustahkamlab borish tamoyilini;

- maktabgacha yoshda chet tillarni bolada mavjud ona tili zaxirasi asosida (so'z boyligi) o'rgatib borish, chet tili ta'limiy faoliyati mazmunini ona tili faoliyati mazmuni bilan uzviylikda tashkil etish tamoyilini (bunda chet tili ona tilidan oldinga o'tib ketmasligiga e'tibor qaratish kerak) ham ilgari suramiz.

Ma'lumki, ta'lim tamoyillari muayyan fanlarni o'qitish metodlarini belgilab beradi. Qayd etilgan til ta'limi tamoyillarining samaradorligini ta'minlash uchun MTTlarda quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz:

- mashg'ulotlarda ko'rsatmalilik va harakatli o'yinlarga ustuvorlik berish;

- gapiruvchi qo'g'irchoqlar yordamida mavzularni obrazlashtirish orqali sun'iy til muhiti yaratish;

- multfilmlarni avval ona tilida, so'ng chet tilida namoyish qilish va personajlarni har 2 tilda atash metodidan keng foydalanish.

- til o'rganuvchilarning yoshiga mos autentik materiallardan foydalanish;

- 2 tildagi qoliplashgan nutq namunalari asosida mavzuga oid nutq vaziyatlarini yaratish.

Til insonlarning o'zaro muloqotida qo'llaniladigan belgilari tovushlar, so'zlar, iboralarni muayyan tilda mavjud qoidalar asosida qo'llashning eng muhim tabiiy tizimi sifatida, nutq esa insonlarning til vositasida fikr ifodalash, shuningdek, axborotni qabul qilish va uzatishda foydalanish jarayoni sifatida tushuniladi. Demak, insonda til ko'nikmalarining shakllanishi psixolingvistik hodisa bo'lib, ta'lim jarayonida tillarni o'rgatish didaktik va pedagogik-metodik jihatlariga ham ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Saydaliyev S.S. Chet tili o'qitish metodikasidan ocherklar. – Namangan, 2004. – 78 b.
2. Tajibaev G.Sh. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga chet til o'qitishda kommunikativ yondoshuv.: Diss... ped. fan. bo'yicha falsafa dokt. (PhD) – T., 2018. – 150 b.
3. Tajibaev G.Sh. Boshlang'ich sinflarda ingliz tili o'qitish. Maktabgacha va bos'hlng'ich ta'limda xorijiy til, xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili), filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili) bakalavriat ta'lim yo'nalis'hi talabalari uchun o'quv qo'llanma. N.: Namangan, 2019. – B.17
4. Головин Б.Н. Введение и языкознание. 3-изд. – М., 1997. – 2 б.